

ФІНАНСОВО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА ПОДАТКОВІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

FINANCIAL AND LEGAL RESPONSIBILITY LEGAL ENTITIES FOR TAX OFFENSES: REALITIES AND PROSPECTS

Мірошниченко О. А.

Кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри суспільних дисциплін та методики їх викладання
Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
імені К. Д. Ушинського, адвокат,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-0181-0879

Oksana Miroshnichenko

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Docent at the Department of Social Sciences and Methods of their Teaching,
K. D. Ushynskyi Chernihiv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Lawyer,
Chernihiv, Ukraine

У статті досліджуються питання фінансово-правової відповідальності юридичних осіб, які є дискусійними серед науковців, адже проблема відповідальності за порушення податкового законодавства є не тільки актуальною, але і важливою як для держави, так і для суспільства в цілому. При цьому, дія правового режиму воєнного стану в державі лише підсилює актуальність та важливість цього питання. Недостатня розробленість методологічних проблем з питань фінансово-правової відповідальності призводить до того, що нерідко вченими робляться діаметрально протилежні висновки. У ході дослідження проаналізовано норми Конституції України та Податкового кодексу України, що стосуються юридичної відповідальності юридичних осіб за порушення норм чинного законодавства, основних засад податкового законодавства України, які ґрунтуються, зокрема, на принципах: рівності усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації; невідворотності настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства. Акцентовано увагу на тому, що норми Основного закону держави визначають обов'язки людини та громадянина, а не юридичної особи, що впливає на визначення фінансово-правової відповідальності юридичних осіб. Податковий кодекс України регулює податкові правовідносини усіх платників податків, до яких відносяться юридичні особи, фізичні особи-підприємці та фізичні особи. Розглянуто різні позиції вітчизняних вчених щодо питання фінансово-правової відповідальності та висвітлено власну думку щодо самостійності фінансово-правової відповідальності як виду юридичної відповідальності. Зроблено висновки щодо підстав виникнення фінансово-правової відповідальності платників податків, зокрема юридичних осіб. Доведено, що виключно юридичні особи та фізичні особи – підприємці можуть бути притягнуті до фінансово-правової відповідальності за вчинене ними податкове правопорушення. При цьому, посадові особи, які є найманими працівниками та при виконанні своїх посадових обов'язків порушили, встановлені норми податкового законодавства, можуть бути притягнуті до кримінальної, адміністративної та дисциплінарної відповідальності. Указано на те, що розвиток волонтерського руху в умовах сьогодення, спрямованого на акумуляцію коштів для потреб збройних сил України, потребує розробки державних механізмів встановлення пільгових умов у сфері оподаткування юридичних осіб, які здійснюють господарську діяльність, одночасно займаються і волонтерською.

Ключові слова: податкове законодавство; порушення; юридична особа; відповідальність; податкове правопорушення; юридична відповідальність; фінансова відповідальність; податкові правовідносини.

The article explores the issues of financial and legal responsibility of legal entities, which are debatable among scholars, because the problem of liability for violation of tax legislation is not only relevant, but also important both for the state and for society as a whole. At the same time, the effect of the legal regime of martial law in the state only strengthens the relevance and importance of this issue. The insufficient development of methodological problems on liability issues in financial and legal regulation leads to the fact that diametrically opposite conclusions are often drawn either about the existence of independence of financial and legal responsibility, or about its absence. The study analyzes the norms of the Constitution of Ukraine and the Tax Code relating to the legal liability of legal entities for violation of the norms of the current legislation, the basic principles of the tax legislation of Ukraine, which are based, in particular, on the principles: equality of all taxpayers before the law, prevention of any manifestations of tax discrimination; inevitability of legal liability in case of violation of tax legislation. Attention is focused on the fact that the norms of the Basic Law of

the State determine the duties of a person and a citizen, and not a legal entity, which affects the definition of financial and legal responsibility of legal entities. The Tax Code of Ukraine regulates the tax relations of all taxpayers, which include legal entities, individual entrepreneurs and individuals. Different positions of domestic scientists on the issue of financial and legal responsibility are considered and their own opinion on the independence of financial and legal responsibility as a type of legal responsibility is highlighted. Conclusions have been drawn regarding the grounds for the emergence of financial and legal responsibility of taxpayers, in particular legal entities. It is proved that legal entities and individuals - entrepreneurs can be brought exclusively to financial and legal responsibility for the tax offense committed by them. At the same time, officials who are employees and in the performance of their duties violated the established norms of tax legislation may be brought to criminal, administrative and disciplinary liability. It is indicated that the development of the volunteer movement in the current conditions, aimed at accumulating funds for the needs of the Armed Forces of Ukraine, requires the development of state mechanisms for establishing preferential conditions in the field of taxation of legal entities that, while carrying out economic activities, are also engaged in volunteering.

Key words: tax legislation; violations; legal entity; responsibility; tax offense; legal liability; financial responsibility; tax relations.

ВСТУП

Наукові дослідження показують, що інститут юридичної відповідальності постійно розвивається та залишається актуальним для дослідників, і в умовах воєнного стану. При цьому, серед науковців продовжуються дискусії щодо самостійності такого виду юридичної відповідальності, як фінансова.

Важливим на сьогодні також залишається питання удосконалення правового механізму реалізації державою, встановлених у податковому кодексі України санкцій, щодо осіб, які порушують норми чинного податкового законодавства. Адже, саме держава наділена владою застосування відповідного примусу до таких осіб. При цьому, правильна реалізація такого механізму взаємодії держави з учасниками податкових правовідносин, впливає не лише на ефективність правових норм в державі, але і на акумуляцію відповідних коштів до державного бюджету; забезпечує правопорядок в державі, що є важливим для безпеки та оборони держави під час дії правового режиму воєнного стану в Україні.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Проаналізувавши чинні нормативно-правові акти, які стосуються податкових правовідносин та наукові праці з питань дослідження фінансової відповідальності юридичних осіб, можна стверджувати про наявність різноманітних думок науковців щодо суті фінансово-правової відповідальності, її ознак та підвидів. Так, одна група вчених, визначає фінансово-правову відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності, яка має свої особливості, виділяючи податкову і бюджетну відповідальності як її підвиди; друга – повністю заперечує існування цього виду відповідальності і визнає її окремим випадком адміністративної відповідальності; третя – визнає податкову та бюджетну відповідальність самостійними видами юридичної відповідальності [1, с.121-122]. У той же час, Іванський А. Й. переконаний, що фінансова відповідальність є самостійною. Вона є видом публічної юридичної відповідальності, що активно контактує з іншими видами відповідальності. Вчений вважає, що

фінансово-правова відповідальність має достатньо специфічних ознак і функцій, щоб вважатися окремою [2, с. 79].

Слід зазначити, що визначаючи фінансову відповідальність самостійним видом юридичної відповідальності, окремі фахівці вказують на головну її особливість, яка полягає в тому, що крім штрафних санкцій вона передбачає і правовідновлювальні санкції, які стимулюють виконання фізичними та юридичними особами обов'язків, передбачених фінансовим (податковим) законодавством, а також забезпечують компенсацію шкоди, завданої державі в результаті їх протиправної поведінки, що є одним із факторів при визначенні розмірів фінансових санкцій [3, с.132-133].

До прикладу, Онищук Н. Ю. звертає увагу на той факт, що неоднозначність поглядів підсилюється також розбіжностями у термінології, що вживається («фінансова відповідальність», «відповідальність за порушення фінансового законодавства»), а також використанням як правовою доктриною, так і законодавством понять «податкова відповідальність», «відповідальність за порушення податкового законодавства», «фінансова відповідальність за податкові правопорушення», «бюджетна відповідальність», «відповідальність за порушення бюджетного законодавства» без чіткого визначення їх змісту і місця в системі юридичної відповідальності [4, с.121-122].

Задихайло О. А., в свою чергу, вважає, що одним із дискусійних питань залишається визнання фінансово-правової відповідальності самостійним видом юридичної відповідальності, що пояснюється певною новизною цього правового інституту [5, с. 85].

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є дослідження поняття та суті фінансово-правової відповідальності юридичних осіб за податкові правопорушення, визначення проблемних питань у регулюванні цього виду юридичної відповідальності та перспектив розвитку українського фінансового законодавства.

Основними завданнями цього дослідження: є аналіз чинного законодавства, наукових праць вітчизняних науковців з питань фінансової відповідальності юридичних осіб за податкові правопорушення; визначення основних принципів та ознак фінансової відповідальності юридичних осіб за податкові правопорушення; формування власного бачення щодо перспектив розвитку фінансово-правової відповідальності юридичних осіб як окремого правового інституту.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для опрацювання питань, які стосувалися визначення поняття та суті фінансово-правової відповідальності як окремого інституту фінансового права було застосовано нормативно-догматичний метод, методи аналізу та синтезу. Застосування нормативно-догматичного методу дозволило опрацювати норми Конституції України та Податкового кодексу України, що стосуються видів юридичної відповідальності, принципів застосування фінансово-правової відповідальності до юридичних осіб, встановлення штрафних санкцій, у випадку порушення податкового законодавства платниками податків.

За допомогою методів аналізу та синтезу було досліджено фінансово-правову відповідальність юридичних осіб, як один із видів юридичної відповідальності. Це дозволило якісно дослідити такі важливі питання як права, обов'язки та відповідальність юридичних осіб за порушення норм Податкового кодексу України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Публічний інтерес у податковій сфері, на думку Пасічної І. О., – це забезпечений правом майновий інтерес держави у надходженні податків і зборів до публічних фондів грошових коштів. Держава захищає своє право власності на грошові кошти у формі податків і зборів. Не виконуючи приписів держави, порушуючи її інтереси, платники податків у межах охоронних податкових правовідносин несуть юридичну відповідальність. Платники податків не мають права на власний розсуд розпоряджатися частиною майна, що у вигляді певної грошової суми підлягає внесенню до публічного фонду грошових коштів. Отже, права та обов'язки суб'єктів податкових правовідносин детерміновані публічними інтересами [6].

Л. К. Воронова, розглядаючи фінансові правовідносини, зазначає, що це врегульовані нормами фінансового права суспільні відносини, учасники яких виступають як носії юридичних прав і обов'язків, реалізують приписи цих норм по формуванню, розподілу і використанню державних фондів коштів та централізованих і децентралізованих фондів муніципальних органів [7, с. 75].

Видається вірною теза Сидорук Р. А., в якій вказується, що сторони у податкових правовідносинах реалізують ті права та обов'язки, що передба-

чені законодавством. Крім того, в однієї сторони, як правило, переважають обов'язки, в іншій – права. Імперативний метод свідчить про юридичну нерівність суб'єктів у податкових правовідносинах [8, с.146-147]. При цьому, Оніщик Ю. В. вважає, що податкові правовідносини є владно-майновими суспільними відносинами, які виникають, змінюються та припиняються на підставі закону, а учасники цих відносин мають юридичні права і обов'язки, які пов'язані зі сплатою податків і зборів до бюджетів та фондів [9, С. 21].

З прийняттям Податкового кодексу, податки та збори були розмежовані та набули нового змісту. Зокрема, податки та збори справляються лише до відповідних бюджетів (до Державного чи місцевих), тобто соціальні та інші обов'язкові платежі були виведені за межі податкової системи України. Податкові правовідносини – це владно-майнові суспільні відносини, врегульовані нормами податкового права, приписи яких виражені в категоричній формі, а учасники цих відносин мають кореспондуючі права та обов'язки, пов'язані зі справлянням податків і зборів та охоронювані силою державного примусу [8, с. 147].

Даючи характеристику податковим правовідносинам, слід відмежовувати, загальні та специфічні ознаки таких правовідносин. Загальні ознаки притаманні будь-яким суспільним правовідносинам. Специфічні, які в свою чергу, є індивідуальними ознаками та стосуються саме податкових правовідносин. Вони: 1) виникають у специфічній сфері фінансової діяльності держави; 2) врегульовуються нормами податкового кодексу та прописані у категоричній формі; 3) є владно-майновими; 5) мають специфічний суб'єктний склад. Отже, вказані індивідуальні ознаки, відрізняють податкові правовідносини від будь-яких інших правовідносин.

У статті 1 Податкового кодексу України передбачено, що Податковий кодекс України регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час адміністрування податків та зборів, а також відповідальність за порушення податкового законодавства [10].

Основні засади податкового законодавства України, які містяться в статті 4 Податкового Кодексу України ґрунтуються на відповідних принципах, серед яких, зокрема, є: рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації - забезпечення однакового підходу до всіх платників податків незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної приналежності, форми власності

юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу; невідворотності настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства [10].

При цьому, звернувшись до Конституції України, ми бачимо, що у статті 67 зазначено, що кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом. Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Юридична відповідальність особи має індивідуальний характер (стаття 61). Кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності (стаття 68) [11].

Проаналізувавши вище вказані статті Конституції, слід відмітити, що вони знаходяться у Розділі II, який називається: «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Із назви цього розділу ми бачимо, що він стосується саме прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, а не юридичних осіб.

Слід звернути увагу на те, що статтею 92 Конституції України передбачено, що виключно законами України визначаються: 22) засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них [11]. Фінансово-правова відповідальність, як вид юридичної відповідальності, у цій статті, де фактично перераховано види юридичної відповідальності, не згадується. При цьому, така відповідальність встановлюється Податковим кодексом України, що не суперечить нормі статті 92 Конституції, де йде мова про встановлення видів юридичної відповідальності виключно законами України.

У статті 36 Податкового кодексу України міститься поняття податкового обов'язку та прописана процедура його виконання. Питання виникнення, зміни і припинення податкового обов'язку врегульовано статтею 37, відповідно до якої визначено, що податковий обов'язок виникає у кожного платника податку з моменту настання відповідних обставин, визначених податковим законодавством. Серед підстав для припинення податкового обов'язку, крім його виконання, законодавець чітко передбачив: ліквідацію юридичної особи; смерть фізичної особи, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою; втрату особою ознак платника податку, які визначені Податковим кодексом; скасування податкового обов'язку у передбачений законодавством спосіб [10].

З цього можна зробити висновок, що саме невиконання або неналежне виконання подат-

кового обов'язку і є підставою для виникнення фінансово-правової відповідальності платника податків. При цьому, виконанням податкового обов'язку, відповідно до статті 38 Податкового кодексу визнається сплата в повному обсязі платником відповідних сум податкових зобов'язань у встановлений податковим законодавством строк [10].

Разом з тим, вчений А. Й. Іванський вказує, зокрема, що фінансово-правова відповідальність настає тільки за порушення фінансових норм, які встановлюють правила поведінки суб'єктів фінансових правовідносин, захищають фінансові інтереси держави. Крім того, суб'єктами фінансово-правової відповідальності є підприємства, установи, організації, фізичні особи, але не фізичні (посадові) особи, які є суб'єктами дисциплінарної, адміністративної і кримінальної відповідальності [12, с. 14]. Науковець вважає, що цілями фінансово-правової відповідальності є: 1) охорона фінансового правопорядку; 2) підвищення рівня правосвідомості та правової культури у галузі фінансової діяльності; 3) забезпечення фінансового правопорядку, виховання поваги до фінансового права. Фінансово-правова відповідальність включає всі ознаки, які характеризують її як юридичну [12, с. 13].

На думку Онищук Н. Ю, з якою можна погодитися в повній мірі, головна особливість податкової відповідальності полягає у змішаному відновлювально-штрафному характері податкових санкцій, що забезпечує першочергове відшкодування майнових втрат держави або територіальних громад, а вже потім реалізує каральне призначення. Крім того, цьому виду відповідальності властивий оперативний характер, оскільки для держави важливо якомога швидше отримати суми грошових коштів у рахунок сплати податків, які повинні надійти у визначений строк [4, с. 127].

Підставою для застосування фінансово-правової відповідальності до юридичної особи може бути скоєне юридичною особою фінансове правопорушення, зокрема. Поняття фінансового правопорушення являє собою сукупність істотних ознак даного явища і містить у собі: діяння (дія або бездіяльність), протиправність (порушення фінансового законодавства), винність, здійснення певним колом осіб і караність (наявність встановленої фінансовим законодавством відповідальності [12, с. 13]. Загальним об'єктом фінансового правопорушення, при цьому, є фінансові права, що охороняються законом, інтереси держави або права та інтереси держави у сфері здійснення фінансової діяльності на всіх її етапах, або система фінансових відносин, що виникають у сфері акумуляції, розподілу й перерозподілу державних централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів [12, с. 20].

Е. С. Дмитренко, розглядаючи фінансове правопорушення вказує, що це протиправне, суспільно небезпечне, винне діяння деліктоздатної особи, котра порушила порядок мобілізації, розподілу та використання публічних фондів коштів, що регулюється фінансово-правовими нормами, за котре передбачена фінансово-правова відповідальність [13, с. 165].

При цьому, слід зазначити, що підставою притягнення юридичних осіб до фінансово-правової відповідальності за порушення ними податкового законодавства є вчинене ними податкове правопорушення. На думку М. С. Смакограй, таким правопорушенням є протиправне, суспільно небезпечне діяння деліктоздатного платника податку, посадових осіб контролюючих органів, податкових агентів та/або їх посадових осіб, яке призвело до невиконання чи неналежного виконання вимог ПКУ чи іншого законодавства, контроль за дотриманням котрого покладено на контролюючі органи, та за яке передбачена фінансово-правова відповідальність [14, с. 45]. Ми не можемо погодитися з таким визначенням поняття податкового правопорушення, оскільки вважаємо, що до фінансово-правової відповідальності можуть бути притягнуті лише офіційно зареєстровані юридичні особи та фізичні особи-підприємці, а не посадові особи таких суб'єктів господарювання.

ДИСКУСІЯ

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблематики фінансово-правової відповідальності дозволяє констатувати, що питання правової природи фінансово-правової відповідальності, її ознак, принципів, суті є актуальним та досліджується багатьма вітчизняними науковцями. Не зважаючи на це, дана тематика потребує подальших розробок та вивчення. Механізм реалізації притягнення порушників до фінансово-правової відповідальності повинен діяти як профілактичний захід для платників податків та зменшувати відсоток правопорушень у податковій сфері. При цьому, встановлення нових видів податків, чи зростання ставок вже існуючих податків, має безпосередній взаємозв'язок із фінансово-правовою відповідальністю та впливає на державний механізм регулювання податкових правовідносин. Так, встановлення на законодавчому рівні, з грудня 2024 нової, підвищеної ставки військового збору з доходів фізичних осіб, яка зросла з 1,5 відсотків до 5, та встановлення військового збору для юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців на спрощеній системі оподаткування, з одного боку, дозволить збільшити дохідну частину Державного бюджету, з іншого – призведе до зменшення доходів населення України, більшість якого, в умовах воєнного стану і так

мало низький рівень доходу та, не зважаючи на це, частину коштів щомісячно «донатило» на потреби Збройних сил України, витрачаючи власні заощадження. Юридичні особи, в свою чергу, які в умовах сьогодення, відчувають «кадровий голод» та через це, зокрема, не мають можливості належного фінансового зростання, змушені або призупиняти свою діяльність, або завершувати її шляхом припинення юридичної особи чи фізичної особи-підприємця. У зв'язку з такими можливими негативними процесами, може зменшитися не тільки рівень благодійності, але і наповнення бюджетів різних рівнів.

Швидкий розвиток суспільних відносин через воєнні дії в Україні, зародження та розповсюдження волонтерської діяльності по збору коштів для потреб Збройних сил України, як громадянами, так і юридичними особами змінило суспільні відносини взаємодії громадян та держави. У зв'язку з цим виникла необхідність розробки нових підходів до встановлення належних механізмів регулювання податкових правовідносин та фінансової відповідальності суб'єктів господарювання.

Не применшуючи значення проведених наукових розробок і зроблених висновків, слід відмітити, що дана проблематика потребує подальших досліджень та розробки дієвих механізмів правового регулювання фінансової відповідальності, як окремого виду юридичної відповідальності в умовах воєнних дій та післявоєнного відновлення держави.

ВИСНОВКИ

Питання удосконалення правового механізму реалізації фінансової відповідальності юридичних осіб у сфері податкових правовідносин є важливими для держави під час дії правового режиму воєнного стану в Україні та залежать від розвитку наукових досліджень з питань вивчення суті фінансово-правової відповідальності як окремого та самостійного інституту юридичної відповідальності.

Основними принципами фінансово-правової відповідальності юридичних осіб у сфері податкових правовідносин є принципи: законності, справедливості, одноразовості притягнення до фінансово-правової відповідальності, доцільності, своєчасності, системного зв'язку фінансово-правової відповідальності з іншими видами відповідальності, такими як кримінальна, адміністративна та дисциплінарна відповідальність, принцип обґрунтованості, тощо.

Підставою для притягнення юридичної особи до фінансово-правової відповідальності у сфері податкових правовідносин може стати лише податкове правопорушення, санкція за яке закріплена у відповідних статтях Податкового кодексу України.

До фінансово-правової відповідальності у сфері податкових правовідносин, у випадку скоєння податкового правопорушення, може бути притягнуто виключно юридичну особу, а не посадову особу, яка перебуває у трудових правовідносинах з такою юридичною особою.

Розвиток нових реалій сьогодення у сфері господарської діяльності юридичних осіб в умо-

вах воєнного стану, розповсюдження волонтерського руху щодо збирання значних коштів для закупівлі необхідних речей для Збройних сил України, з метою посилення обороноздатності України, спонукає до розробки державою, із залученням науковців-практиків, відповідних механізмів встановлення пільгових режимів у сфері оподаткування юридичних осіб для таких цілей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Manukian, A. A. (2023). Vidpovidalnist za porushennia podatkovoho zakonodavstva: poniattia i oznaky [Responsibility for violation of tax legislation: concepts and features]. *Pravo i suspilstvo – Law and Society*, (5), 376–384. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.55> [in Ukrainian].
2. Ivanskyi, A. Y. (2008). Finansovo-pravova vidpovidalnist: teoretychnyi analiz [Financial-legal responsibility: theoretical analysis]. Odesa: Yurydychna literatura. [in Ukrainian].
3. Demydov, O. A. (2000). Napriamky pidvyshchennia vidpovidalnosti platnykiv za svoiechasnist splaty podatkiv [Directions for increasing taxpayer responsibility for timely tax payments]. *Proceedings from: Naukovo-praktychna konferentsiia «Podatkova polityka v Ukraini ta yii normatyvno-pravove zabezpechennia» – Scientific and Practical Conference «Tax Policy in Ukraine and its Regulatory Framework»* (Irpın, December 1–2, 2000) (Part 1, pp. 132–133). Irpın : [in Ukrainian].
4. Onyshchuk, N. Yu. (2014). Vidpovidalnist subiektiv finansovykh pravovidnosyn [Responsibility of subjects of financial legal relations]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia» – Research Papers of National University “Odesa Law Academy”*, 12, 121–129. Retrieved from <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom12/14.pdf> [in Ukrainian].
5. Zadykhailo, O. A. (2018). Aktualni problemy finansovo-pravovoi vidpovidalnosti v Ukraini [Current issues of financial-legal responsibility in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody «Pravo» – Collection of Scientific Papers of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University «Law»*, (28), 85–90. Retrieved from <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/law/article/view/881> [in Ukrainian].
6. Pasichna, I. O. (2015). Poniattia ta sutnist podatkovykh pravovidnosyn [Concept and essence of tax legal relations]. Retrieved from https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/4937/1/Pasichna_IO_Poniattia_i_sutnist_podatkovykh_pravovidnosyn.pdf [in Ukrainian].
7. Voronova, L. K. (2006). Finansove pravo Ukrainy [Financial law of Ukraine]. Kyiv: Pretsedent: Moia knyha. [in Ukrainian].
8. Sydoruk, R. A. (2013). Poniattia ta osoblyvosti podatkovykh pravovidnosyn [Concept and features of tax legal relations]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Yurysprudentsiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*, 6(2), 146–149. [in Ukrainian].
9. Onishchuk, Yu. V. (2008). Pravovyi status orhanizatsii-platnyka podatku [Legal status of a tax-paying organization]. Extended abstract of Candidate's thesis. Irpın. [in Ukrainian].
10. Podatkovi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 02 hrudnia 2010 r. № 2755-VI [Tax Code of Ukraine: The Law of Ukraine of December 2, 2010, № 2755-VI]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukrainian].
11. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. №254k/96 [Constitution of Ukraine: The Law of Ukraine of June 28, 1996, №254k/96]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> [in Ukrainian].
12. Ivanskyi, A. Y. (2009). Finansovo-pravova vidpovidalnist v suchasni Ukraini: teoretychne doslidzhennia [Financial-legal responsibility in modern Ukraine: theoretical research]. Extended abstract of Doctor's thesis. [in Ukrainian].
13. Dmytrenko, E. S. (2009). Yurydychna vidpovidalnist subiektiv finansovoho prava u mekhanizmi pravovoho zabezpechennia finansovoi bezpeky Ukrainy [Legal responsibility of subjects of financial law in the mechanism of legal provision of Ukraine's financial security]. Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian].
14. Smakohrai, M. K. (2021). Poniattia finansovoi vidpovidalnosti za podatkovyi pravoporushennia [Concept of financial responsibility for tax offenses]. *Juris Europensis Scientia*, (4), 42–46. Retrieved from http://jes.nuoua.od.ua/archive/4_2021/12.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.258> [in Ukrainian].